

Kdo je autor?

Asi před pěti lety kolovala po internetu historka ze základní školy. Paní učitelka probírala s dětmi Boženu Němcovou. Četla jim ukázky z povídek a vyprávěla o nelehkých životních osudech autorky. Pak jim zadala domácí úkol. Ať si přečtou Divou Báru, napíší osobní úvahu a pokusí se ji propojit s životopisnými údaji spisovatelky. Příští týden sedm dětí z jednadvaceti odevzdalo naprosto identický referát. Když jim to učitelka vytýkala, děti nechápaly, co jí vadí. Vždyť to tam bylo, namítaly. Tam... na internetu. Ale říkala jsem vám, pokračovala učitelka, že nejnovější bádání prokázala, že Božena Němcová se nevdávala tak mladá, jak se až dosud soudilo. A vy jste všichni opsali ten starý údaj. Vy jste nějaká chytrá... odvětily děti.

Ano, pro děti je internet větší autoritou než učitel, dospělý, odborník. Podobně to ostatně kdysi bylo s televizí. A ještě předtím s novinami, a tištěným slovem vůbec.

Deník MF Dnes má rubriku Studenti píšou noviny. Asi před dvěma roky si jeden redaktor stěžoval, že na vypsání téma se sejdou i stovky příspěvků, které je třeba přečíst a zredigovat. Když takto četl názory studentů na eutanazii, všiml si nápadně často se opakujících formulací. I zagooglil – a zjistil, že mnozí z příspěvů jednoduše stáhli celý odstavec se šťastně vyjádřenými myšlenkami z internetu, aniž by ovšem uvedli zdroj. Zlobil se pak, a divil se, proč to dělají? Vždyť je k psaní nikdo nenutil. To snad neumějí vyjádřit vlastní názor? Ne, asi ne. Oni si totiž právě tím vlastním názorem nejsou jisti, dokud nenajdou něco, s čím by se mohli identifikovat. Google generace už došla na střední školy.

A dnes ji máme na univerzitě. Říkává se, genderově nekorektně, že žena mluví, aby zjistila, co si myslí. Dobrý postřeh. Myslím, že platí i na mnohé muže. Dnes by se dal vztáhnout na internet: neoprimitivové z kybersvětva místo mozku užívají už jen Google, a paměť nosí v klíčence. Jak jinak si vysvětlit, že někteří studenti, i přes výslovné varování a barvitě líčení disciplinárních postihů nedokážou odolat pokušení a přivlastní si část cizího textu, výsledek něčí duševní práce, prostě proto, že jsou zhypnotizovaní celoživotní fascinací tím, co přichází z obrazovky. Oni skutečně nevědí, co si myslí, jaký mají názor, ani kdo jsou, nedovedou rozlišit kopii od originálu, a autor je jim ukradený. Osobnost – persona, pracně po tisíciletí budovaná, ztratila v postmoderní situaci jistotu sebe sama. Podařilo se rozbít nejen atom, domněle dále nedělitelný, ale i fragmentarizovat individuum (*in-dividere*). Subjekt už není to nejdůležitější, tedy dole ležící základ. Má roztroušenou lokalizaci a jen ve vzácných okamžicích momentálního usebrání procítá k sobě a dosahuje prozření, jež, nekoordinováno, nevede k vědomí ani poznání. Proč by si tedy nemohli pomoci k sobě samým tím, že se posbírají z útržků někoho jiného?

Všichni vykazujeme známky takového stavu. Mladí však více. Ne, nezastávám se podvodníků a lenochů, ani nechci zcela zpochybnit myšlenku autorství a duševního vlastnictví. Jen přiznávám, že mám stále větší potíže vysvětlit studentům, co to vlastně – a proč – po nich chceme. Zdá se, že to, co jsme dlouho pokládali za samozřejmé normy a standardy, ztratilo obecnou srozumitelnost. Obávám se, že současnou hysterií kolem plagiátů ve studentech namísto subjektu jen ještě víc posilujeme jejich sugestibilitu. Ano, musí hyperkorektně lokalizovat své informační zdroje, ale proč vůbec mají následovat naši citační mánii, dogmatické zaštiťování se kanonickými autoritami či víru v neomylnost empirických dat, jim neřekneme. Logický úsudek, selský rozum, obecně sdílené povědomí, ano i ten vlastní názor jsme se i my sami naučili alibisticky skrývat za legitimizující mozaiku složenou z napaběrkovaných útržků děl někoho jiného. Obava z patologického solipsismu fanatika či úchylně narcistní samoplodivosti grafomana nás naučila své autorství cudně halit a originalitu pokorně přiznávat i tuctům dalších spolutvůrců. Mnozí mladí dnes zřejmě nechápou, proč to, co se naučili spontánně dělat, tedy *zkopírovat – vložit – přeposlat*, je nutno na univerzitě provádět s takovou komplikovanou rituální obřadností. On prostě jen zapomněl udělat uvozovky, ona přesně nelokalizovala parafrázovaný zdroj – a kvůli takové maličkosti tolika kraválu? Že by celý rozdíl mezi akademikem a příslušníkem google generace spočíval jen v těchto titěrných formalitách?

Systém *theses.cz*, jímž strašíme plagiátory, je jen tupý mechanický nástroj, rozšiřující sice možnosti kontroly o kousek dál, než kam dohlédne Google, ale neposouvající je nikam kvalitativně. Dohled tak zůstává na učiteli, jeho sečtěllosti a zkušenosti. Ale úkol je to nadlidský. Kvůli počtu studentských prací, zvyšujícím se nárokům na ně, ale i kvůli sílícím nejistotám, zda se například dokážeme shodnout na jednoznačné definici parafráze, a rostoucím pochybám o podstatě autorství a legitimitě duševního vlastnictví. A to vše tváří v tvář množícímu se mu podílu těch, kteří nejsou s to pochopit, proč by studium mělo spočívat v učení se něčemu tak nesmyslnému.

Naše pojetí autora a duševního vlastnictví se rodilo před 150 – 200 lety, spolu s celou moderní společností, její vědou a technikou, průmyslem, občanským státem. Na prahu změn, které nastaly v 80. letech 20. století, se ohlašuje neudržitelnost mnoha ustanovení, na něž jsme si za tak krátkou dobu neobyčejně silně zvykli. Zjistíme třeba, že autorská práva jsou dnes obtížně právně vymahatelná. Denně vidíme kolem sebe, že lidé dají masově přednost levné náhražce před vzácným originálem. Když si otevřu *The Economist* nebo *Der Spiegel*, vidím, že kvalitní, zásadní články mají minimálně dva, nezdědka ale i pět autorů. Wikipedie autory má, někdy dokonce i odborné, avšak zcela anonymní. Piráti pronikají už i do parlamentů, v politice vystupují pod přezdívkami a své programy píšou jako otevřené dokumenty, do nichž může stále přispívat každý.

Je otázka, zda za této situace tvrdošijně trvat na zvyklostech ustálených z historického hlediska vlastně poměrně nedávno, anebo se pokusit naleznout nové metody testování neklamných známek kvalifikace absolventa vysokoškolského studia, adekvátní demokratické, masové povaze vzdělávání v kybersvětě, jaký ostatně v minulosti stejně nemá obdoby.

Vladimír Šiler, 2012